

*Szerületlen
és
szerves
alkotóelemek*

BIOGÉN ELEMELK

biogén elemek: az élő szervezeteket felépítő kémiai elemek

> a természetben található 90 elemből ez kb 36

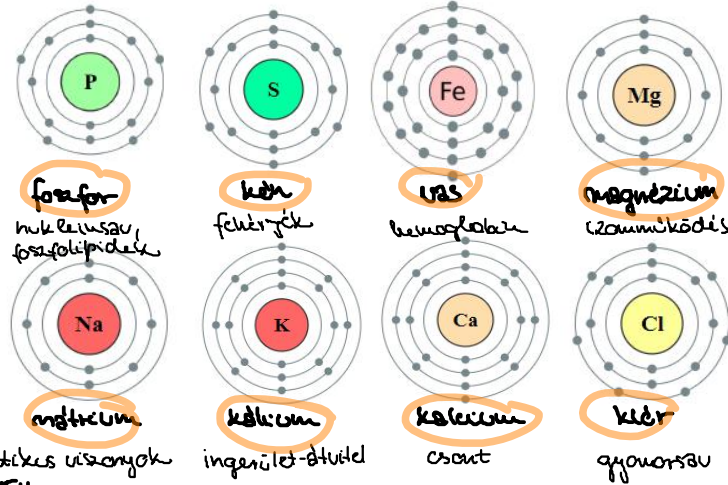
ELSŐDLEGES BIOGÉN ELEMELK

- > jellemzők: kis atomcsúg, atomméret
- o nagy számban összekapcsolhatók
  - o vízhozglos molekulákat hoznak létre
  - o erős kovalens kötés (kis méret, nagy EU mérték)
  - o stabil molekulákat hoznak létre
  - o többszörös kötések kialakítása

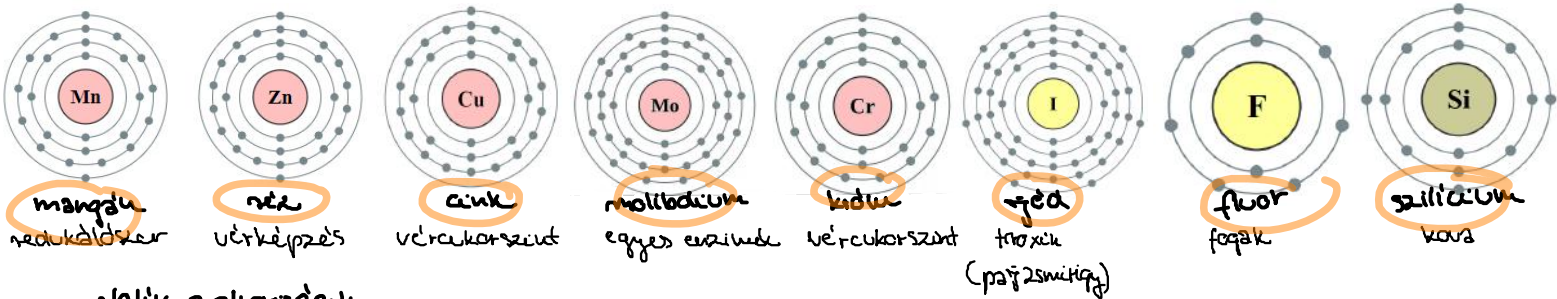
MÁSODJAGOS BIOGÉN ELEMELK

a szerves vegyületekben kb. 1-2%-ban vannak jelen

MIKROELEMELK

nyomelemek, a szerves vegyületekben néhány esetben fordulnak elő

relatív gyakoriságuk

	földkéreg	embri szervezet	életlen környezetben	elő szervezetben
H	0%	61,3%	H ₂ O	víz, szerves vegyületek
O	62,5%	25,2%	O ₂ , H ₂ O, szilikátok, karbonátok	szerves vegyületek
C	0,1%	10,5%	CO, CO ₂ , CaCO ₃ , HCO ₃ ⁻ , CO ₃ ²⁻	szerves vegyületek
N	0,0001%	2,42%	N ₂ , nitrátok, nitrátok, ammónia	fehérjék, nukleinsavak

IONOK

> a különféle ásványi anyagok ionjai többnyire oldot állapotban fordulnak elő

- természetes vizekben
- sejt plazmában, kül. sejt nedvekben

H⁺: a citoplazma pH-jának meghatározója

- O-F: savas, F-semleges, F-lk: lúgos

Ca²⁺: csonterek

- idegszövetek, izmok működése
- vérrelvadás

Mg²⁺: klorofill

- izmok, csont

Fe²⁺³⁺: hemoglobin

- citokrom

Na⁺: testnedvek szabad kationjai

K⁺: testnedvek szabad kationjai

Cl⁻: testnedvek szabad anionjai

HCO³⁻: szén-dioxid vízben való oldódásakor

CO₃²⁻: szén-dioxid vízben való oldódásakor

NO₃⁻: vizekben, talajoldatokban

NO₂⁻: a növények legfontosabb N-forrásai

PO₄³⁻: vizekben, talajoldatokban

• a növények legfontosabb P-forrásai

• a csontok szilárd állományának fő alkotói (apatitok)

Biogén elemek kimutatása

C

szerves anyagot izzítunk,
a keletkező gőzt meszes vízbe vezetjük
a meszes víz megzavarodik

H

szerves anyagot izzítunk
a fejlődő gőz utjában hideg üveglapot helyezünk
a hideg üveglapon vízcseppek jelennek meg
a keletkezett víz kondenzálódik

N

szerves anyagot lúggal (NaOH) melegítünk
a fejlődő gőz utjában nedves piros lakmuszappirt
a papirt megkékül teszünk

S

fehérjedadathoz dlom-acetátot adunk,
majd lúggal melegítjük
az oldat színe fekéledik

P

fahamhoz savat adunk, melegítjük,
majd leszűrve ammónium-molibdátot adunk hozzá
az oldat színe megsárgul

sárga bipiramis kristályok jelennek meg

Fe

fahamhoz savat adunk, melegítjük,
majd leszűrve kálium-rodanidot adunk hozzá
az oldat színe megváltozik

Ca

az élő anyag kivonatához
kálium-oxalátot adunk
fehér csapadék keletkezik

Cl⁻

az élő anyag kivonatához ezüst-nitratot adunk
fényre sötétlő, fehér, porszerű csapadék
keletkezik

LIPIDEK

lipidek: szerves vegyületek gyűjtő csoportja, amelyek különböző szerkezetűek, közös jellemzőjük, hogy apoláris vegyületekben jól oldódnak

hétköznapi példák lipidek oldósárára

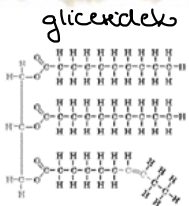
hideg zsitoldó

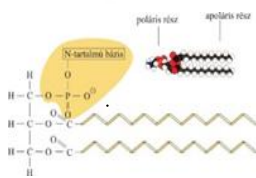
artemón tonik

LIPIDEK: összefoglaló táblázat

NEUTRÁLIS ZSÍROK

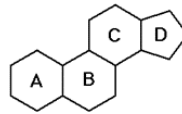

FOSZFATIDOK

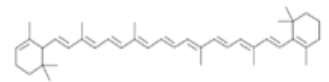

SZTEROIDOK

lipidok

KAROTINOIDOK

hidrolizálható lipidek
(észteraponosíthatók)

nem hidrolizálható lipidek

glicerin + 3 zsírsav
észterkötés

glicerin + 2 zsírsav +
H₃PO₄ észterkötés

szterginuáz oldallánccokk

izoprenésztermazékok

apoláris

poláris és apoláris

apoláris

apoláris

serkészt, cetásít,
főkolaj, repceolaj

lecitin, kefalín

koleszterin, ösztrogén,
tesztoszteron, aldoszteron
epesav, D-vitamin

karotin, xantofill,
likopen, A-, E-, K-vitamin

energiatároló raktározott
tápanyag
vitamin oldószer

vitaminok, foszfor
membránok képző

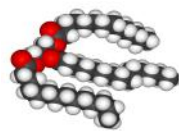
hormonok, felületi
feszítéscsökkentők

fotoszintetikus festékek
színezékek

kimutatása Sudan III. piros színű festékkel

kimutatása: SbCl₅ kloroformos
oldata megkékeül

Neutrális zsírok

> természetes zsírok és nem illó olajok

SZERKEZETE: glicerin három zsírsavval alkotott észtere

- > kondenzációval jönnek létre
- > hidrolízissel bomlanak pl. lipáz enzim hatására

zsírsavak lehetnek

- > telítettek: palmitikusav (16), sztearikusav (18)
- > telítetlenek: olajsav (18) főleg olajokban

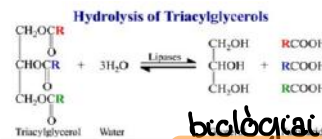
főleg zsírookban

zsírban oldódó vitaminok oldószerai

- E, D, K, A vitaminok

biológiai szerep

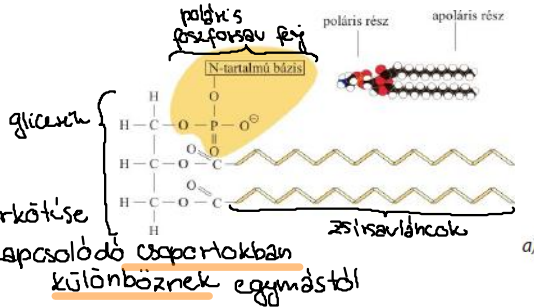
- > **energiaraktározás**
  - kétszer annyi energiát raktároznak, mint a szénhidrátok
  - állatok: bőr alatt, növények: magvak szénhidrátok
- > **hőszigetelés**
  - bőr alatti zsírréteg
- > **mechanikai védelem**
  - a szervek helyét rögzítik
  - puha párnák (talpfejtényér)

Fosfolipidek

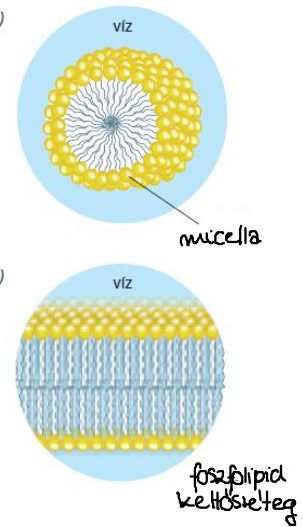
SZERKEZETE

- > glicerin, két zsírsav, foszforsav észterkötése
- > egyes foszfatidok a foszforsavhoz kapcsolódó csoportokban különböznek egymástól

biológiai szerepe

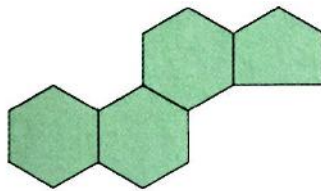
- > biológiai membránok létrehozása
- > kétféle oldódású, amfipátiikus vegyületek
- > poláris és apoláris oldószerekben is oldódnak
- > poláris: glicerin, foszforsav
- > apoláris: zsírsavak
- > vízben lemezes vagy gömbölké micellákat képeznek
- > a sejtekben vizes tereket választanak el

Szteroidok

SZERKEZETE

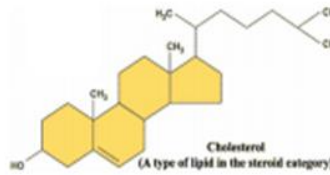
- > szteránváz alapú
- > az egyes típusok a szteránvázhoz kapcsolódó csoportokban különböznek

SZTEROIDOK: a szteránvázhoz OH-csoport kapcsolódik

cholesterol

- > állati zsírokban, vérben, epében, sejthártyájában
- > táplálékkal vesszük fel
- > fontos előanyag a szteránvázas vegyületek szintézisének
- > érszűkületet, érelmeszesedést okozhat

kalciferol (D-vitamin)

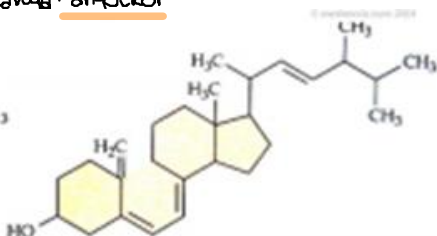
- > optimális kalciumanyagcseréhez szükséges zsírban oldódó vitamin
- > halbőlgőlyökben, tojásfehérjékben, tojásban
- > szerkezet a nap UV-sugárzásának segítségével

- koleszterin előanyag a bőrben képződik
- inaktív D-vitamin a májban raktározódik
- a vesében aktív vitaminná alakul

> szerepe: egy kalciumtranszport-fehérje képződését segíti elő

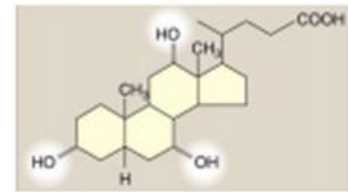
- fokozza a kalcium és foszfát felszívódását a bélből
- emeli a vér kalcium- és foszfát-koncentrációját
- elősegítik a kalcium beépülését a csontokba
- fokozzák az immunrendszer működését

> hiánya: anorexia

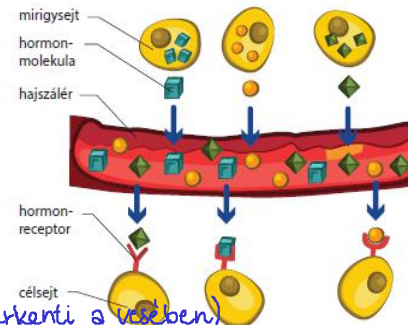
EPESAVAK

- > karboxil (COOH) csoportot tartalmaz
- > a vízben sok formájában fordulnak elő
- > zsírokat emulgeálják, így segítik a zsírok emésztését
- > stabilizálják a létrejött emulziót
- > pl.: kólsav

HORMONOK

- > oxo (CO) csoportot tartalmaznak
- > mellékvesekéreg-hormonok
  - kortizol (szénhidrát-anyagcsere)
  - aldoszteron (só visszaszívást serkenti a vesében)
- > női nemi hormonok (proteinek)
  - progészteron (megőrzi a terhességet)
  - ösztrogén (másodlagos nemi jellegek)
- > férfi nemi hormon (hex)
  - tesztoszteron (másodlagos nemi jellegek)

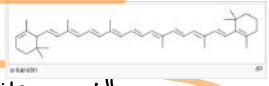

Karotinoidok

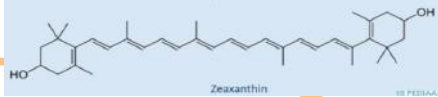
- > terpének
- > szénhidrogének, konjugált kettős kötés rendszerűek
- > könnyen gerjeszthetők, színekek

KAROTIN (C₄₀H₅₆)

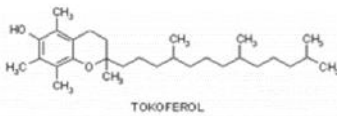
- > sárgarépa színyaga, A-vitamin előanyaga
- > narancssárga színű pigment, szerepe a fotoszintézis
- > α- és β-karotin: a végükön található gyűrűben lévő kettős kovalens kötés helyében térnek el

YANTOFIL

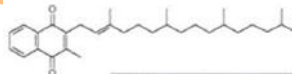
- > sárga színyag
- > szerkezete egyetlen oxigénatomot tartalmaz
- > növények levele, tojássárgája, zsírszövet
- > levelek ősi színe

TOKOFEROL (E-vitamin)

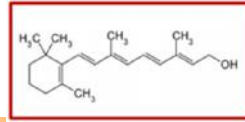

- > szerepe:
  - antioxidáns
  - rákmegelőző
  - nemi működés
- > növényi olajok, magvak, hús, máj, tojás
- > hiány: nemi működések zavara
  - magzati fejlődési probléma

K-VITAMIN

- > gyűrűs karotinoid
- > szerepe: véralvadás
  - jelenlétében a máj véralvadási faktorokat szintetizál
- > növény: olajok, zöld leveles zöldségek, brokkoli, paraj
- > K₂-vitamint bélbaktériumok termelik
- > antibiotikummal kezelt hiányt idézhet elő
- > hiány: vérzékenység
  - véralvadási zavar

RETINOL (A-vitamin)

- > májban karotinból keletkezik és raktározódik
- > szerepe: a retina fényérzékenységet biztosító rodopszin
  - felépítésében résztvevő retinal előanyaga
  - normális látás
  - hőmérséklet védelme
- > halvajogajok, tejtermékek, máj
- > felszívódásához zsír szükséges
- > hiány: szürkületi vakosság
  - bőr kiszáradása
  - száraz nyálkahártyák
  - húgyúti fertőzések
- > antioxidáns, prosztatarák megelőzése
- > rodopszin
  - opszinból és retinalból áll
  - már egy foton hatására is láncreakció indul be
  - energia arra fordítódik, hogy a molekula kiegyenesedjen
- > retinal
  - a szem fényérzékeny anyaga
  - fény hatására cisz-retinal transz-retinald alakul

a zsírban oldódó vitaminok túladagolása (hiperavitamizás)

- > felhalmozódnak a zsírszövetben, nem ürülnek ki
- > kontrollált és optimális vitaminmennyiség

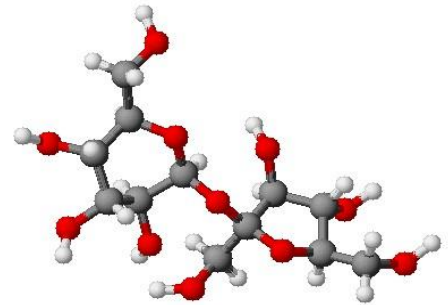

SZÉN HIDRÁTOK

> a bioszféra szerves anyagának fő tömegét adó vegyületek

biológiai jelentőség

- > elsődleges energiaforrás (glükóz)
- > tartalektápanyagok (keményítő, glikogén)
- > vázanyagok (cellulóz, kitin, pektin)
- > makromolekulák építőkövei (nukleinsavak)

Általános képlet: $C_n(H_2O)_m$

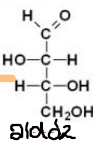
> négen a szén vízrel alkotott vegyületeinek gondolták

kémiaiilag: polihidroxi - aldehidok / ketonok

funkciós csoport alapján:

aldózok

- aldehidcsoport
- az oxocsoport láncvégi helyzetű

ketózok

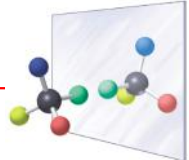
- ketocsoport
- az oxocsoport láncközi helyzetű
- mindig a második szénatom képezi

felépítése

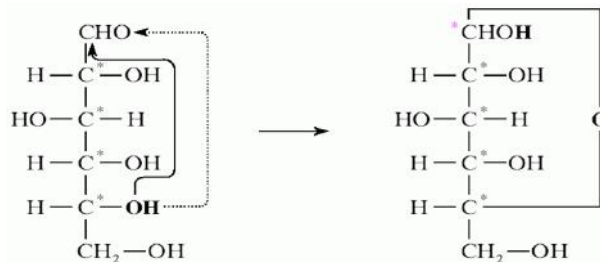

királis rendszer: olyan rendszer, melynek tükörképe nem hozható önmagával fedésbe

entaniomerek: izomerek, melyek tulajdonságai csak a forgatéképesség hiányában térnek el minden fizikai, kémiai tulajdonságban megegyeznek, csak a fény síkját ellentétesen forgatják

a láncszerkezetből gyűrűszerkezet alakulhat ki

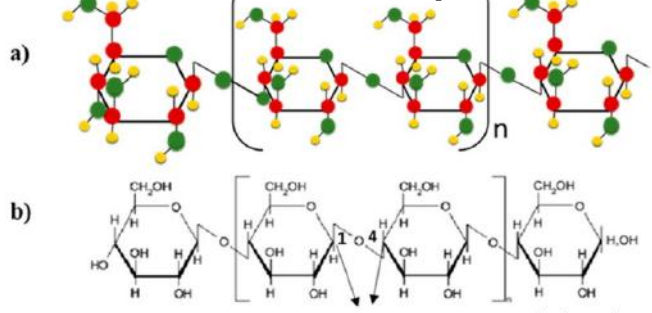

- > a lánc utolsó előtti szénatomjához kötődő oxigén nemköti elektronpárijának az oxocsoport elektronhiányos szénatomjához történő bekötődése
- > az oxocsoport hidroxilcsoporttá alakul a lánc utolsó előtti szénatomja -OH-csoportjának oxigénje a gyűrű tagjává válik

méret

- > egyszerű szénhidrátok: monoszacharidok, melyek savas hidrolízissel tovább nem bonthatók
- > összetett szénhidrátok: savas hidrolízissel monoszacharidokra bonthatók
  - diszacharidok: 2 monoszacharid
  - oligoszacharidok: néhány monoszacharid
  - poliszacharidok: sok száz ill. ezer monoszacharid

a cellulóz óriási méretű molekula lehet

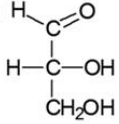
Összefoglaló táblázat

MONOSZACHARIDOK $C_nH_{2n}O_n$

- > egy egységből állnak, hidrolízissel nem bonthatók tovább
- > C3-C7 szénatomszámú

triozok

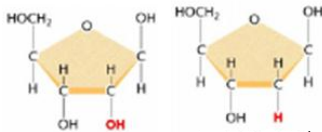
3 szénatomos

D-(+)-glicerin aldehid
édes, fehér, vízben jól oldódik

pentózok

5 szénatomos

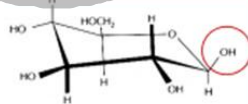
Ribóz
DNS, RNS építőkövei

Dezoxiribóz

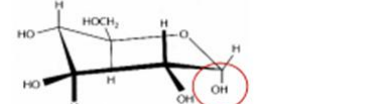
- > vízben oldódnak
- > édes ízűek
- > redukáló hatással

- > energiaszolgáltatók
- > összetett szénhidrátok felépítői

hexózok $C_6H_{12}O_6$

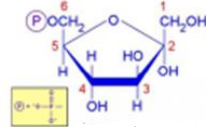

β -D-glükóz
ekuatorális

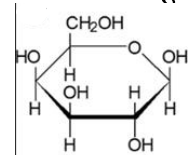

α -D-glükóz (szőlőcukor)
axiális

- > elsődleges energiaforrás, makromolekulák monomereje, vízben oldódik, édes, emésztési végtermék

D-fruktóz
gyümölcs-cukor

D-galaktoz

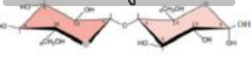
- > édes, gyümölcsben, mézben

DISZACHARIDOK $C_{12}H_{22}O_{11}$

- > két monoszacharidból, hidrolízissel bonthatók

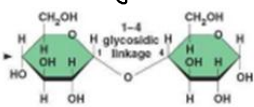
cellulóz

két β -D-glükóz

maltoz (malátacukor)

két α -D-glükóz

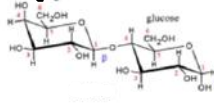
- > csirázó magvakban
- > keményítő felépítő egysége

- > vízben oldódnak
- > többségük édes
- > többségük redukáló

- > energiatárolók
- > lebontási közterülmék
- > membránok jéldmolekulái

laktóz (tej-cukor)

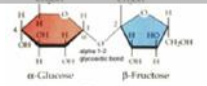
β -D-galaktoz + α -D-glükóz

- > a vékonybélben monoszacharidokká bomlik

szacharóz (cápa-cukor)

α -D-glükóz + β -D-fruktóz

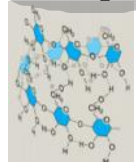

- > közönséges cukor
- > legfontosabb edesítőszer

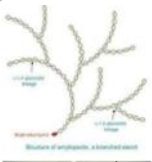
POLISZACHARIDOK $(C_6H_{10}O_5)_n$

- > több száz, több ezer egységből állnak
- > hidrolízissel bontható óriásmolekulák

keményítő

amidoz (spiralis)

amilopektin (ágas-boqas)

- > a szemcsék belsejében felületén
- > növényekben, fotoszintézis végterméke
- > tartalék tápanyag

glikogén

~ amilopektin, gyakrabban ágazik el

- > a heterotrof szervezetek tartalék szénhidrátja
- > májban, izomban raktározódik

- > nem oldódnak vízben
- > nem édesek
- > nem redukálók

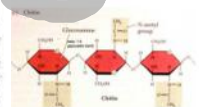
- > tartalék energiatárolók
- > vázanyagok

cellulóz

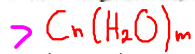
- sok ezer β -D-glükóz
- > elágazásmentes polimer
- > szilárdítás
- > nem emészthető

kitin

- ~ cellulóz + a glükóz-molekulák 2. C-atomjához N-tartalmú ecetsavammal kapcsolódik
- > izeltlábúak kutikulája
- > gombák sejtfa
- > szilárdító vázanyag

Monoszacharidok

képletében az n és m megegyezik, leggyakrabban 3-6, ritkán 7/8

▶ általános tulajdonságok

- édes ízű
- fehér, kristályos
- nem hidrolizálható
- vízben jól oldódó

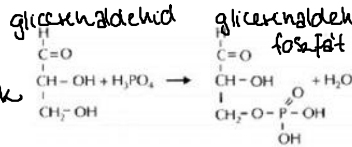
▶ csoportosítás szénatomszám szerint

TRIOZOK (C3)

▶ legegyszerűbb monoszacharidok
glicerin-aldehid

▶ anyagcsere-köztestermékek (intermedierek)

▶ a sejtekben foszforsavval létesített ésteriek formájában

PENTÓZOK (C5)

D-ribóz, D-dezoxiribóz

▶ csak egy oxigénatom a különbség:

- a dezoxiribóz 2. szénatomjához csak H kapcsolódik

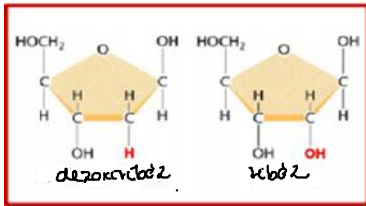
▶ lehet nyitláncúak vagy gyűrűsek

▶ vízben oldatban (sejtek) a gyűrűs forma stabilabb

▶ DNS, RNS építőkövei

▶ anyagcsereben fontos intermedierek

▶ sejtekben foszforsavas ésteriek formájában

HEXÓZOK (C6)

D-glükóz, szőlőcukor

▶ legfontosabb monoszacharid, legelterjedtebb

▶ vérben szénhidrátok szállítója

▶ makromolekulák monomereje

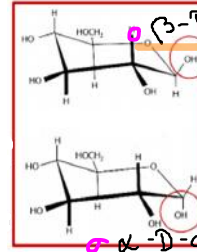
▶ sejtekben elsődleges, közvetlen energiaforrása

▶ a vérben literenként lg glükóz

▶ tulajdonságok:

- édes
- vízben jól oldódik
- összetett szénhidrátok emésztésének végterméke

▶ vízben oldatban gyűrűs formában, 2 izomer

▶ a külféle izomer a vízben oldatban a nyitott formán keresztül általában egymással, egyensúlyt fenntartva

D-fruktóz

▶ gyümölcscukor

▶ gyümölcsök, zöldségek

▶ legédesebb ízű monoszacharid

▶ nyitláncú formában aldehid-csoport helyett keto-csoportot tartalmaz

D-galaktóz

▶ a glükóz konfigurációs izomereje

Diszacharidok

▶ két monoszacharid kondenzációjaként jönnek létre

▶ glikozidos kötés: a két monoszacharid közötti ésterkötés

▶ csoportosítás redukáló sajátságuk alapján

○ redukáló diszacharidok: szabad glikozidos OH-csoport

- vízben oldatban a gyűrű fel tud nyitni, aldehid-csoport alakul ki
- adják az Ag-tükröpróbat

+ cellobióz

+ maltóz

+ laktóz

○ nem redukáló diszacharidok: mindkét monoszacharid

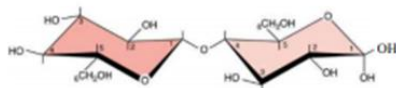
- a glikozidos OH-val vagy részét az ésterkötésben

+ szacharóz

CELLOBIÓZ

▶ két β -D-glükóz

▶ a cellulóz felépítő egysége, szabad állapotban nem fordul elő

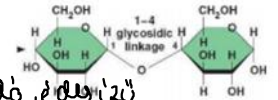
MALTÓZ (malátacukor)

▶ fehér, vízben jól oldódó, édes ízű

▶ két α -D-glükózból, 1-4-kötéssel

▶ a természetben szabad állapotban

↳ keményítő bontásterméke

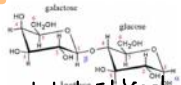
LAKTÓZ (tejcukor)

▶ β -D-galaktóz és α -D-glükózból, 1-4-kötéssel

▶ tejcukor érzékenysége: vékonybélben laktáz hiánya

• nem tud egyszerű cukorrésszé bontani

• növeli a béltartalom osmotikus szűrését

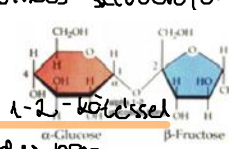
SZACHARÓZ (cukor, nádcukor)

▶ α -D-glükóz és β -D-fruktózból 1-2-kötéssel

▶ fehér szilv, vízben oldódó, édes ízű

▶ legfontosabb édesszűrő, cukor alapanyaga

▶ természetben gyakori, szabadon előfordul

Poliszacharidok

- > monoszacharidokból kondenzációval felépülő óriásmolekulák
- > sok száz/ezernyi egység kapcsolódik egymáshoz
- > savas hidrolízissel diszacharidokra, monoszacharidokra bonthatók
- > legelterjedtebb szénhidrátok
- > általános képlet: $(C_6H_{10}O_5)_n$
- > csoportosítás feladatuk szerint
  - tartalék tápanyagok
    - keményítő
    - glikogén
  - szilárdító anyagok
    - cellulóz
    - kitin

GLIKOGÉN

- > heterotróf szervezetek tartalék szénhidrátja
- > májban, izomban raktározódik
- > szerkezete az amilopektinéhez hasonló
- > emészthető
- > amiláz hatására maltózra hidrolizál
- > nem édes, vízben rosszul oldódik

KEMÉNYÍTŐ

- > hideg vízben nem, meleg vízben kolloidálisan oldódik
- > nem édes, fehér por
- > növényekben a fotoszintézis eredménye
- > több száz α -D-glükóz molekulából, 1-4 kötéssel
- > emészthető (a szájüregben, amilázzal kezdődik)
- > a raktározó alapsóvet sejtekben szemcsékben
  - a szemcsék tételes szerkezetűek
  - kétféle szerkezetű keményítőből

Amilóz (20%)

- a szemcsék belsejében feltekeredett lánc
- elágazásmentes, spirális
- H-kötések stabilizálják

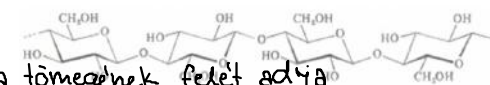
Amilopektin (80%)

- a szemcsék felületén
- ágas-bogas szerkezetű
- hideg vízben nem oldódik
- meleg hatására az amilopektin-hártyák meggyepednek
  - ✗ amilopektin nem oldódik → kiülepedik
  - ✗ amilóz kolloid állapotban oldódik

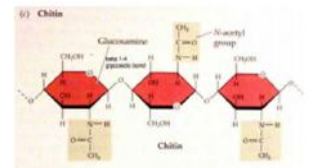
CELLULÓZ

- > a biomassza tömegének felét adja
- > a növényi sejtfal szilárdító anyaga
- > sok ezer β -D-glükóz, 1-4 kötéssel
- > elágazásmentes polimer
- > a glükóz gyűrűk egymáshoz képest 180°-ban elfordulnak
- > egyenes, szálós szerkezetű
- > stabil, vízben nem oldódik
- > nem emészthető
- > celluláz (celluláz-bontó enzim): baktériumokban,
  - gombákban, egyes egysejtűekben
  - bontásakor cellobióz, majd glükóz keletkezik

KITIN

- > N-tartalmú poliszacharid
- > izettárolak kutikulája, gombák sejtfala
- > ellenálló, vízben nem oldódik, nem emészthető

> savas hidrolízissel glükózra bomlik

Iódot-próba: barna jód megkékül

- > a jód-molekulák bekerülnek az amilóz spiráljába
- > apólis közegbet hoznak létre → a jód kék színű lesz
- > melegítés: elszíntelenedik, a jód-molekulák kilógnak a spirálból

SZŐLDUCUKOR

édes

jó oldékonyság

jó emészthetőség

KEMÉNYÍTŐ

nem édes

hideg vízben nem,
meleg vízben kolloidálisan
oldódik

jó emészthetőség

GLIKOGÉN

nem édes

rossz oldékonyság

jó emészthetőség

CELLULÓZ

nem édes

rossz oldékonyság

rossz emészthetőség

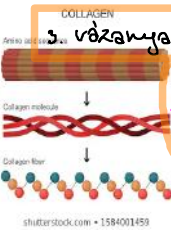
Fehérjék

- > az élő szervezetek számára legfontosabb vegyületek
- > az élet bármilyen megnyilvánulási formája fehérjékkel kapcsolatos
- > a sejtek szárazanyagának 50%-a

biológiai szerepük

3. vázanyagok, szerkezeti fehérjék: tartó, stabilizáló feladatok

- > állati kötőszövet
- > csont - kollagén
- > elszarusodott hámok, haj, toll, hüllők pikkelyei - keratin

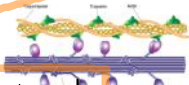
1. enzimek: biokatalizátorok, a sejtekben zárító kémiai folyamatok aktiválása energiát csökkenti

- > az átalakulások sebessége nő
- > a szerves anyagok zöme 57 fokban nem alakul át katalizátorok nélkül

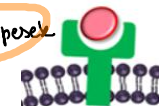
2. összehúzóanyag fehérje-rendszer

- > pl. aktin és miozin az izomban

4. receptorok a sejtek felszínén

- > melyek különböző anyagokat kössek
- > megkötői (pl. hormonok)

5. szállítófehérjék, transzportfehérjék: szállító feladatok

- > oxigén-szállítás - hemoglobinn
- > zsírok, vas, hormonok - vért globulinjai

6. tartalek tápanyagok: egyes növényi magvakban

- > termésekben (pl. gabonafélék)

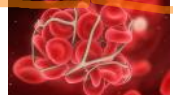

7. antitestek, védő fehérjék: fertőzésekkel szembeni védekezés

- > immunoglobulinok a vérben

8. véralvadás: trombin, fibrin

8. jelölő fehérjék, markerok: a sejtek felső elhelyezkedő egyed-, szövet- ill. fajspecifikus molekulák

- > a sejtfelszínen van szerepük
- > immunrendszer működése

10. szabályozó fehérjék: kelvési yelek,

- > szervek, szövetek működését befolyásolják
- > hormonok - inzulin

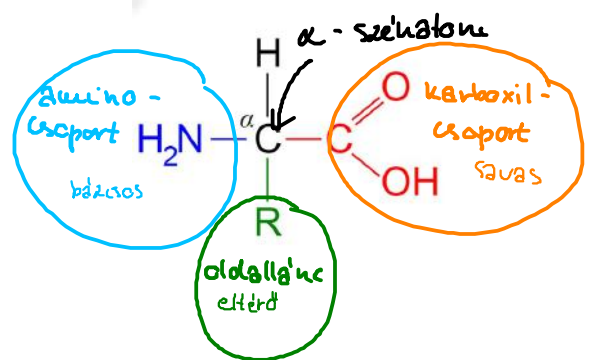

Aminosavak általános szerkezete

- > makromolekulák, monomertjei aminosavak
- 1. nem fehérjeredetű aminosavak
  - nem vesznek részt a fehérjék felépítésében
  - az anyagcsereben előanyag vagy kóristerek
  - kb. 150 típus
  - pl.: gamma-amino-vezsár (ingenületásvio vegyület)
- 2. fehérjeredetű aminosavak

- szabad állapotban csak kis mennyiségben
- fehérjék felépítésében vesznek részt
- peptidhám
  - > amino-karbonsavak: a molekulában két ellentétes jellegű funkció csoport
  - > bázisos amino-csoport
  - > savas karboxil-csoport
  - > minden aminosav egy azonos és egy eltérő molekulatársulattól áll
    - azonos: amino- és karboxil-csoport ($C_2H_4NO_2$)
    - eltérő: oldallánc, 20-féle lehet

- alfa-amino-savak: a bázisos amino-csoport a karboxil-csoport mellett, ún. alfa szénatomhoz kapcsolódik
- az aminosavak körülös vegyületek

Aminosavak

A GUIDE TO THE TWENTY COMMON AMINO ACIDS

AMINO ACIDS ARE THE BUILDING BLOCKS OF PROTEINS IN LIVING ORGANISMS. THERE ARE OVER 500 AMINO ACIDS FOUND IN NATURE - HOWEVER, THE HUMAN GENETIC CODE ONLY DIRECTLY ENCODES 20. 'ESSENTIAL' AMINO ACIDS MUST BE OBTAINED FROM THE DIET, WHILST NON-ESSENTIAL AMINO ACIDS CAN BE SYNTHESISED IN THE BODY.

Chart Key: ● **ALIPHATIC** ● **AROMATIC** ● **ACIDIC** ● **BASIC** ● **HYDROXYLIC** ● **SULFUR-CONTAINING** ● **AMIDIC** ○ **NON-ESSENTIAL** ○ **ESSENTIAL**

Chemical Structure single letter code	ALANINE Ala GCT, GCC, GCA, GCG	GLYCINE Gly GGT, GGC, GGA, GGG	ISOLEUCINE Ile ATT, ATC, ATA	LEUCINE Leu CTT, CTC, CTA, CTG, TTA, TTG	PROLINE Pro CCT, CCC, CCA, CCG	VALINE Val GTT, GTC, GTA, GTG
NAME three letter code DNA codons	A	G	I	L	P	V
Chemical Structure single letter code	<chem>CC(N)C(=O)O</chem>	<chem>NCC(=O)O</chem>	<chem>CC(C)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>CC(C)C(C)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1CCNC1C(=O)O</chem>	<chem>CC(C)C(N)C(=O)O</chem>
NAME three letter code DNA codons	A	G	I	L	P	V
Chemical Structure single letter code	<chem>C1=CC=C(C=C1)CC(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C2C(=C1)C(=CN2)C(C1=CC=CC=C1)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(O)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(=O)CC(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(=O)CC(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(N)C(=O)O</chem>
NAME three letter code DNA codons	F	W	Y	D	E	H
Chemical Structure single letter code	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C2C(=C1)C(=CN2)C(C1=CC=CC=C1)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(O)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(=O)CC(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(=O)CC(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(N)C(=O)O</chem>
NAME three letter code DNA codons	K	S	T	C	M	N
Chemical Structure single letter code	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(O)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(S)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(S)C(N)C(=O)O</chem>	<chem>C1=CC=C(C=C1)C(N)C(=O)O</chem>
NAME three letter code DNA codons	L	S	T	C	M	N

Note: This chart only shows those amino acids for which the human genetic code directly codes for. Selenocysteine is often referred to as the 21st amino acid, but is encoded in a special manner. In some cases, distinguishing between asparagine/aspartic acid and glutamine/glutamic acid is difficult. In these cases, the codes asx (B) and glx (Z) are respectively used.

© COMPOUND INTEREST 2014 - WWW.COMPOUNDCHEM.COM | Twitter: @compoundchem | Facebook: www.facebook.com/compoundchem
Shared under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives licence.

szerkezeti tulajdonságok

- az élő sejtek citoplazmájának megfelelő pH-értéken (7,4) a molekulában megtalálható két ellentétes csoport egyaránt megnyilvánul
- a bázisos -NH₂-csoport H⁺-t felvéve ⊕ töltésű → **IKERION**
- a savas -COOH-csoport H⁺-t leadva ⊖ töltésű

esszenciális aminosavak: a szerkezet nem, vagy csak elégtelen mennyiségben képes előállítani
félig esszenciális aminosavak: a szerkezet nem képes elegendőt előállítani (pl.: sportolói igények)
nem esszenciális aminosavak: a szerkezetlen belül is kialakulnak, ha megfelelő a szerves vegyület-ellátás

ESSZENCIÁLIS

izoleucin
 triptofán
 treonin
 metionin
 leucin
 valin
 fenilalanin
 lizin
 hisztidin

FÉLIG ESSZENCIÁLIS

arginin
 glutamin

NEM ESSZENCIÁLIS

alanin
 aszparagin
 cisztein
 glicin
 aszparaginsav
 glutaminsav
 tirozin
 hisztidin
 szerin
 prolin

ESSZENCIÁLIS AMINOSAVAK

isoleucin triptofán treonin metionin leucin
 Isoldes trübe Theoden machen Leuthant
 Valentin phenomenal löstern.
 Valin fenilalanin lizin

NEM ESSZENCIÁLIS AMINOSAVAK

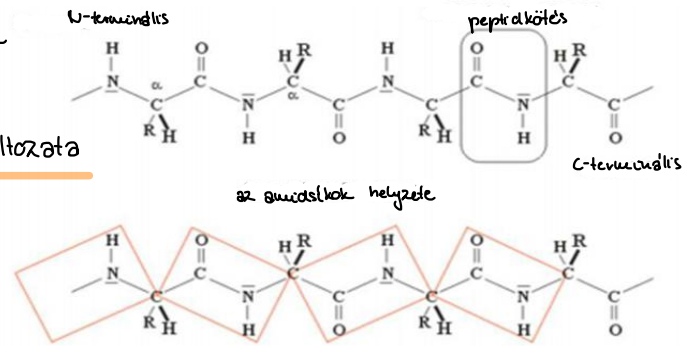
alanin aszparagin cisztein glicin aszparaginsav
 In allen Spörgel - Zisternen glutamin Asparagin-
 säure und Glutaminsäure fückisch arginin
 hysterisch Serin - Proll Aminu glut
 hisztidin serin prolin glutamin

A fehérjék létszerkezete

	primer struktúra	szekunder struktúra	tercier struktúra	kvaterner struktúra
a szerkezet kialakítója	amínósavszekvencia	a polipeptidlánc térbeli elhelyezkedése	a lánc (másodlagos szerkezetek) térbeli	több fehérjeflánc összekapcsolódása
típusai	—	alfa-hélix beta-redő	globuláris fibrilláris	
a szerkezet stabilizálója	peptidkötés	peptidkötések közötti H-kötések	az amínósav-oldallánccal ill. a peptidkötések közötti kapcsolatok	az amínósav-oldallánccal, ill. a peptidkötések közötti kapcsolatok
előfordulás	minden fehérjében	keratin szelén	microglobulin kollagén (α-hélix)	hemoglobin

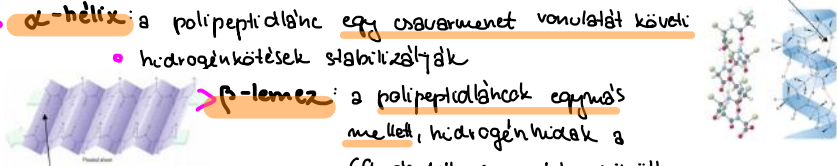
ELSŐDLEGES SZERKEZET (amínósavsorrend)

- > az egyes amínósavak peptidkötéssel kapcsolódnak egymáshoz
- > a polipeptidlánc jellemzői:
  - mindig elágazásmentes
  - C-atomokon keresztül összekapcsolódnak aminos-csoportok változata
  - **szekvencia**: amínósav-sorrend
  - 2 amínósav 2 féleképpen kapcsolódhat egymáshoz
  - 3 amínósav 6 féleképpen
  - 100 db 20-féle amínósav 20¹⁰⁰-féle polipeptid
  - a szekvencia meghatározza a fehérjék tulajdonságait

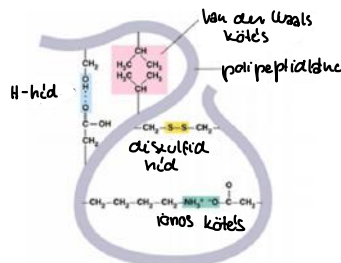
MÁSODLAGOS SZERKEZET (amínósavak minősége és sorrendje)

- > a fehérjemolekula gerincét alkotó peptidláncban az α-C-atom közötti forgással térbeli struktúrák alakulnak ki:
- > **α-hélix**: a polipeptidlánc egy csavarmentes vonulatát követi
  - hidrogénkötések stabilizálják

HARMADLAGOS SZERKEZET

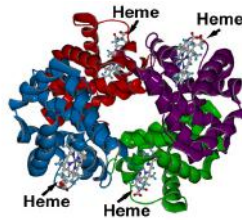
- > **fibrilláris fehérjék**: polipeptidláncok végig vagy csak α-hélix, vagy csak β-lemez
  - hosszú, szilárd szerkezet, stabil, vízben nem oldódik
  - szerkezeti fehérjék
  - pl. keratin rostok, miozin filamentumok, tropomiozin
- > **globuláris fehérjék**: a polipeptidlánc háromdimenziós gömbszerű formát alakít ki
  - H-kötések, ionos kötések, diszulfidhidak stabilizálják
  - a polipeptidlánc konformációját sokasféleképpen változtathatja
  - enzimek
  - vízben jól oldódik (koloid állapot)
    - poláris, hidrofíll oldallánccal a gömbölyg felületén, míg hidrofób oldallánccal a molekula belsejében
  - **stabilitását biztosítja**: H-kötés

- > Van der Waals kötés
- > ionos kötés
- > kovalens kötés

MEGFELELŐS SZERKEZET

- > több polipeptidláncból álló komplex
- > **alegységek**: a fehérjét felépítő polipeptidláncok
- > az **alegységek egymáshoz viszonyított helyzete**
- > pl. hemoglobin

A fehérjék kicsapódása

- > a harmadlagos szerkezetet befolyásoló környezeti tényezők
- > **hőmérséklet**: a hőmérséklet emelkedésekor a molekula hőmozgása egyre intenzívebb lesz
  - az oldatlanság közötti stabilizáló kötések felszakadnak
  - a fehérje **denaturálódik**: letekeredik, a térbeli hézagokban vízmolekulák helyezkednek el
  - **koaguláció / kicsapódás**: a kolloid állapot megszűnik, durva diszperz rendszer lesz
  - a folyamat irreverzibilis
  - pl.: tojás-, hűsítés
- > **hidrogénion-koncentráció, pH**: élő sejtek pH-ja 7, a fehérjék működéséhez optimális
  - ha változik a pH, megváltoznak a fehérjemolekulák töltésvizonyai
  - irreverzibilisen denaturálódik
- > **nehézfémek (Pb, Hg)**: irreverzibilisen denaturálódik
- > **mechanikai hatások** (ultrahang, erős rázás): denaturálódás
- > **könnyűfémek koncentráció**: az oldatba keverve **ionok hidratálódnak**
  - nagy koncentráció esetén a vízmolekulákat a fehérje hidratálburkából vonják el
  - a fehérjék összekapcsolódnak, **koagulálnak de kicsapódás nem történik**
  - megszűnik a kolloid állapotuk
  - **kiszárad**, pl. $(NH_4)_2 SO_4$ hatására
  - reverzibilis: ha vizet adunk hozzá, a molekulák hidratálburka helyreáll

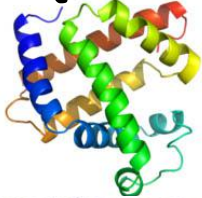
DENATURATION VERSUS COAGULATION

DENATURATION	COAGULATION
The process of modifying the molecular structure of a protein	The change in the structure of a protein by the action of heat, mechanical action or acids
The first step of coagulation	Steps: Denaturation and precipitation
The process of losing the native state of proteins	The change in the structure of proteins, precipitating them
Process: The bonds, which hold the 3D structure of proteins are broken down	Process: Proteins undergo semi- or complete solidification
Less visible	More visible

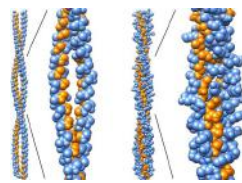
Visit www.PEDIAA.com

A fehérjék csoportosítása

KONFORMÁCIÓJUK SZERINT

globuláris

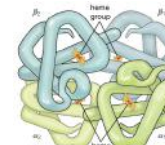
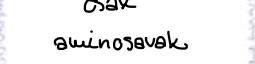
fibilláris

ÖSSZETÉTELÉK SZERINT

egyszerű molekulák

összetett molekulák

rendszertelen (amorf) β -redő és α -hélix a molekulák nagyjából gömb alakúak

csak egyféle másodlagos szerkezet szilós szerkezetű

csak aminosavak

aminosavak és szerves vagy szervetlen nem fehérjés rész

immunglobulinok
albuminok
hemoglobin
amiláz

keratin
selyem

ribonukleáz
kollagén
miozin

citokrom-C (hém)
kazein (foszfor)
mucin (szénhidrát)

FELADATUK SZERINT

feladat

szervezeti fehérje

szállító fehérje

tárolófehérje

enzim

hormonfehérje

összehúzó fehérje

védekező fehérje

szabályzó fehérje

pedda

kollagén

hemoglobin
Na-K-pumpa

ovalbumin

lipáz, amiláz

növekedési hormon

miozin, aktin

immunglobulin

repressor

FEHÉRJÉK CSOPORTOSÍTÁSA ÖSSZETÉTELÜK SZERINT

proteidek, összetett fehérjék

- > nem fehérje természetű, prosztetikus csoportot is tartalmaznak
- > a prosztetikus csoport erősen kötődik a polipeptidlánchoz
- > eltávolítása a fehérje szerkezetének megváltozását eredményezi, ami a biológiai funkció megszűnését is jelenti

glikoproteidek

Szénhidrát
mucin (nyál)
globulin (vér)

lipoproteidek

lipid
sejthártya
fehérjéi

nukleoproteidek

nukleinsav
kazein (tej)

metalloproteid

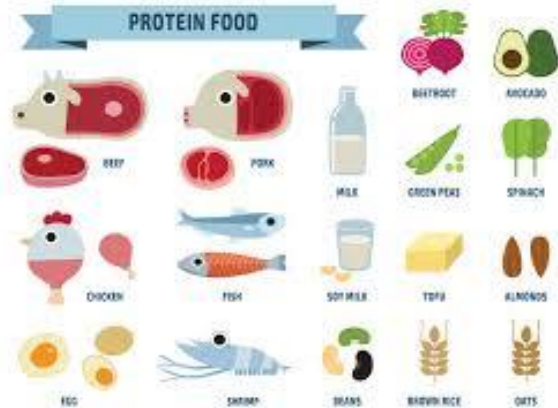
fehérje
hemoglobin
citokromok

kromoproteidek

színszanyag
opszin (retina)

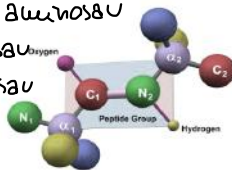
monomerek, egyszerű fehérjék

- > csak aminosavakból állnak
- albuminok (vér)
- kollagén
- inzulin

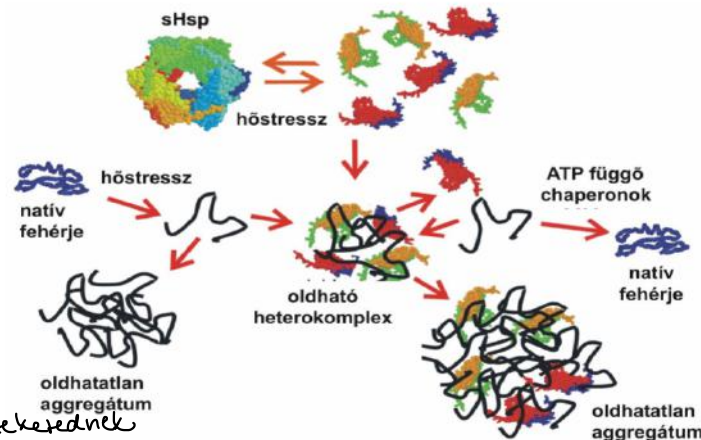
A peptidkötés

- > kondenzáció: az egyik aminosav amino-csoportja és a másik aminosav karboxil-csoportja között víz kikapcsolásával jön létre
- > két aminosavat egy amid-csoport köt össze
- > di-/tri-/tetrapeptid: 2, 3, 4 aminosav
- > oligopeptid: néhány 10 aminosav
- > polipeptid: néhány 100 aminosav

Hő sokkfehérjék

- > feladata: károsodott fehérjék helyreállítása
- > ha a sejtet környezeti stressz éri, a sejtben lévő fehérjék kitékerednek
- > ha a sejtet fehérje menthetetlen, a lebontása következik be
  - a stresszfehérjék addig tekernek ki, amíg be nem felelnek a lebontóenzimek szűk bemeneti csatornájába
- > passzív: kötődnek a hibás fehérjék kildató hidrofób felszínéhez és megvédik őket az összetapadástól
  - nem igényel ATP-t
- > aktív: ATP-t igényel
  - a sejt fehérjéket kismértékben kitékeredik
  - új lehetőség, hogy újjáépítésükkel megtalálhassák a helyes, natív szerkezetüket

NUKLEINSAVAK

- > **nucleus** = mag, **sav**: a kémhatására utal
- > először a **sejtek magjából** tisztá állapotban kívánni
- > **előfordulás**: sejtmag, citoplazma, szitotól, mitokondrium
- > **információtároló és -szállító** molekulák

CSOPORTOSÍTÁS

- > **DNS**: cukorkötékekben főleg a sejtmagban, sejt szervecskéikben
- > **RNS**: főleg a citoplazmában
- > **polimer vegyületek**, monomerepei a **nukleotidok**

Nukleotidok

funkció: nukleinsavak építőkövei

- > **ATP** (energiátárolás és -átalakítás)
- > **koenzimek** (csoportok szállítása)

savval kifejezve hidradizálják, a hidradizátum tartalmaz:

- > **foszforsav**
- > **pentóz** (öt szénatomos cukor)
- > **U-tartalmú heterociklikusos bázisok**

foszforsav: három értéke, közepes erősségű sav

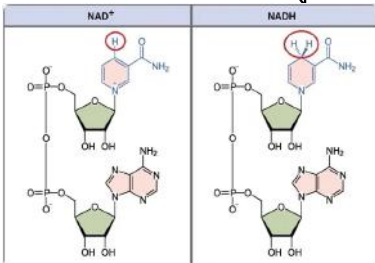
- > minden nukleotidban (DNS, RNS) megtalálható
- > a **pentóz 3. és 5. szénatomjához** kapcsolódhat
  - **monofoszfát**: egy foszfátcsoport
  - **difoszfát**: két foszfátcsoport
  - **trifoszfát**: három foszfátcsoport
- > a foszfátcsoportok között **nagyenergiájú (makroerg) kötés** van
  - hidrolízisekor **több, mint 25 kJ/mol** energia szabadul fel
  - **energiátárolás**

biológiai szerep

NAD+

nikotinamid-adenin-dinukleotid

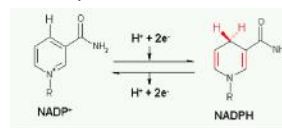
H-szállító vegyület
lebontó folyamatokban

NADP+

nikotinsavamid-adenin-dinukleotid-foszfát

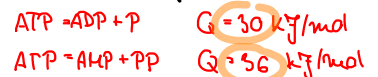
H-szállító vegyület
felépítő folyamatokban

ATP

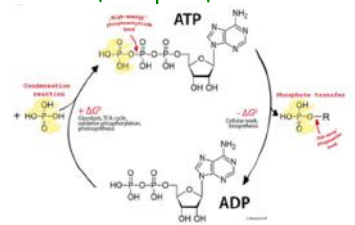
adenozin-trifoszfát

energiátárolás
hidrolízisekor 30 kJ energia
szabadul fel

lebontó folyamatokban szüntetés
felépítő folyamatokban lebontás
többi energiátároló vegyületek

GTP, UTP, TTP, CTP

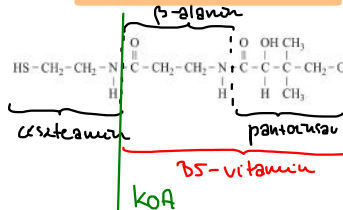
koA (koenzim-A)

Szállító molekula

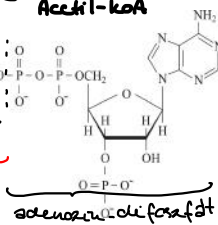
acetyl-csoport szállítása (CH₃CO)

szerepet benne pantotinsav

B5 vitaminszármazék

Acetyl-koA

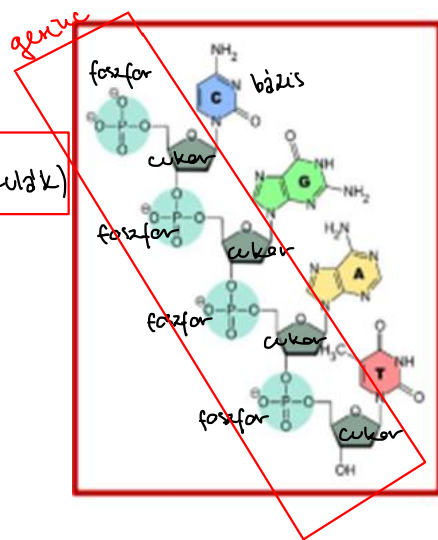

Polinukleotidok

nukleinsavak: nukleotid egységekből felépülő polinukleotidok (makromolekulák)

elsődleges szerkezet

az egyes nukleotidokat foszfátcsoportok kapcsolják össze
foszfor-dióxider kötés két pentóz 3. és 5. szénatomja között
 a polinukleotidlánc gerince: foszfát - cukor - foszfát - cukor
kondenzációval kapcsolódnak össze, hidrolízissel bomlik nukleotidokra

DNS (deoxiribonukleinsav)

fő tömeg a sejtmagban, lehet még a mitokondriumban, kloroplasztiszban, prokariótákban, vírusokban
 genetikai információ tárolása, továbbadása

két antiparallel (egy-mással szembe fordított) polinukleotid-lánc
 a láncok közötti távolság állandó

a lánc felépítése

foszforsav
 dezoxiribóz
 négyféle bázis: A, T, G, C

két vége van:

5': végén a p-csoport a pentóz 5. C-atomjához kapcsolódik

3': végén a p-csoport a pentóz 3. C-atomjához kapcsolódik

antiparallel: az egyik szál 5' végével szembe a másik szál 3' vége található

spirális forma, kettős hélix, stabil szerkezet, kémiaiag nem reakcióképes

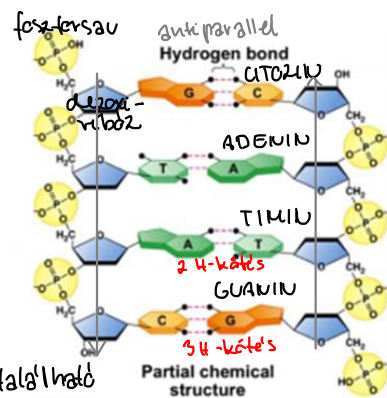
hidrogénkötések kapcsolják össze a bázisokat

a bázisok a hélix belsejére felel, a hossz tengelyre merőlegesen

nagyobb méretű purin bázissal szembe kisebb méretű pirimidin bázis

ADEMIN	2 H-kötés	TIMIN
GUANIN	3 H-kötés	CITIZIN

az egyik lánc bázissorrendje meghatározza a másikat is

(amelyik láncban több G-C van, stabilabb)

DNS molekula lehet

nyílt láncú (lineáris), eukarióták

zárt láncú (ciklusos), prokarióták

RNS (ribonukleinsavak)

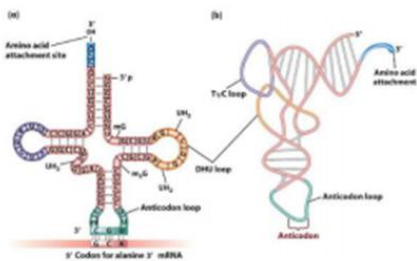
felépítése

foszforsav
 ribóz
 bázisok: A, U, G, C

egyszálú lánc, egyes helyeken visszahajlik és hurkokat képez

a molekulán belül hidrogénkötések jönnek létre

a térszerkezet a nukleotidok sorrendje határozza meg

Chargaff-szabályok

A = T
 G = C
 pirimidinek: T + C (+U)
 purinok: A + G

DNS	RNS

Adenin	
Guanin	
Citozin	

Tömeg	Uracil

mRNS (messenger)

a génben kódolt információ
 pontos továbbítása a citoplazmába
 a DNS-ről íródik át

tRNS (transzfer)

a fehérjeszintézis során l-
aminosavat szállít a riboszómákhoz,
 ahol összekapcsolódnak
polipeptidláncra

rRNS (riboszóma)

a riboszóma felépítésében
 vesznek részt

RNS

egyenes
szakaszok
v. hurkok

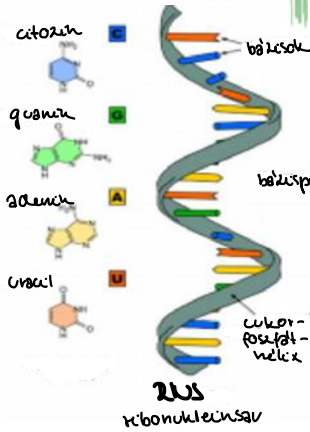
riboz

A, C, G, U

helyenként komplementer
bázisokat (hurkokat) képez

A=U
G=C

purin és pirimidinbázisok
aránya nem feltétlen 1:1

DNS

kiegyenesített, jobbramenetes
hélix

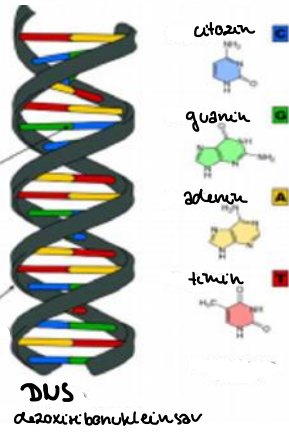
deszoxiribóZ

A, C, G, T

mindig komplementer
bázisokat képez

A=T
G=C

purin és pirimidinbázisok
aránya mindig 1:1

RNS-modell

mRNS

a fehérje aminosav-
sorrendjét meghatározó
információ szállító

átlagosan 1000 nukleotid

a sejtben a legkevesebb

tRNS

aktivált aminosav
szállító a riboszómára

75-93 nukleotid

rRNS

a riboszóma
felépítője

több ezer
nukleotid

a sejtben a legtöbb

ribozim

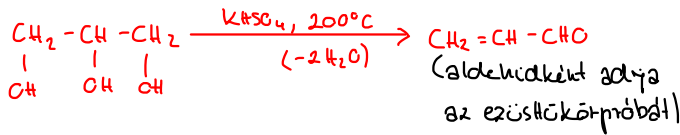
katalizátor

100<

ANALITIKAI KÍSÉRLETEK

GLICERIN

étolajhoz, zsíradékhoz száraz $KHSO_4$ -ot adunk évtos melegítés amíg kellemetlen szagú gőzök távoznak csipesszel ezüst(I)-diammin-komplexes papírt tartunk bele barnásfekete elszíneződés

EZÜSTTÜKÖRPRÓBA (Tollens-próba)

reagens: ezüst-nitrát-oldatba 12 mol/dm³ NH_3 -oldat addig csepegtetjük bele amíg a kíváló sárgásbarna csapadék vissza nem oldódik hozzáadjuk a mintát (szekhidrát), melegítjük csak aldehideket tartalmazó vegyületeket mutat ki oldat színe sötétedik, lehűtés során fehériszt a kémcső falán

monoszacharidok mindannyike adja a diszacharidok közül a saccharóz nem adja poliszacharidok nem adják

FEHLING-PRÓBA

Fehling-I-oldat ($CuSO_4$)-hoz addig csepegtetünk Fehling-II-oldat (K-Na-tartarát)-ot, amíg a kezdetben kiváló kék csapadék fel nem oldódik hozzáadjuk a mintát (szekhidrát), rögzve melegítjük kék, barna majd vörös csapadék, fehériszt keletkezhet

az alifás aldehidet mutatja ki

KÉNSAVAS PRÓBA

szekhidrát-oldathoz kénsavat adunk ketőzőknél gyorsabban megytkendő barna gyűrű az érintkezési felületen a kénsav elszínezíti a cukrot aldozok és ketozok megkülönböztetése aldozoknál lassabb reakció (kimutatás viszonylagos)

KEMÉNYÍTŐ KIMUTATÁSA (Jugl-próba)

mintához pár csepp Jugl-oldat (KJ_2)-ot adunk pozitív próba esetén sötétkék szín a yóca behajlítjuk a keményítő helixébe, az ott lévő $-OH$ -csoportok oxigénatomjai deformálják a J_2 -molekula elektronstruktúráját formálva széttelenné válik

BIURET-PRÓBA

vizsgálandó oldat + NaOH-oldat (azonos térfogatú) + $CuSO_4$ (pár csepp) lila komplex képződik ha a mintában nem volt fehérje, kék csapadék ($Cu(OH)_2$) válik le fehérvék kimutatására a fehérvék két szomszédos peptidcsoportja kompleket képez lúgos környezetben a víz (H)-ionnal

XANTOPROTEIN-PRÓBA

vizsgálandó oldat + tömény salétromsav a fehérvék ki csapódik + megsárgul fehérvék kimutatására

TEJ FEHÉRVÉINEK VIZSGÁLATA

tej + ecetsav (csapadék megjelenéséig) két kémcsőbe osztjuk:

- 1.: melegítés
- 2.: lehűtés + melegítés

ecetsav hatására fehér csapadék a csapadék melegítés hatására összetömörösködik szűttelben melegítés hatására fehér csapadék jelentik meg a kazein koagulációja (sav) albumin, globulin koagulációja (hő) túró készítése

LIPIDEK KIMUTATÁSA SUDÁN-III.-MAL

a mintához Sudán-III. oldat csepegtetünk lipidek jelentéke esetén pirosra színeződik

Sudán-III.: apoláris, piros szerves festék a sejtkben ott halmozódik fel, ahol apoláris a közeg tej: mikroszkóppal látható, hogy csak az apró zsírcseppek pirosodtak

CARR-PRICE-REAKCIÓ

karotinoid oldathoz világos anticimantriklorid klóroformos oldat csepegtetjük kék szín megjelenése Sb^{5+} -ron a karotinoiddal kompleket képezve megváltoztatja a delokalizált elektronrendszer felnyelőképességét

